SETSCI Conference Indexing System,
Volume 2 (2018), 257-261

ISAS 2018
I[st] International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies
April 11-13, 2018, Kemer-Antalya, Turkey

AKSARAY-AKHİSAR KÖYÜ HASIR ÖRME SANATI

Semra KILIÇ KARATAY[1*+]
[1]Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt MYO, Geleneksel El Sanatları Bölümü
[*]*Corresponding author: semra.kilic@hotmail.com*
[+]*Speaker: semra.kilic@hotmail.com*
Presentation/Paper Type: Oral / Full Paper

Özet – Hasır örme sanatı geçmişten günümüze var olmuş el sanatlarımızdan biridir. İnsanlığın var olmasıyla birlikte ihtiyaçlar doğmuş, bu ihtiyaçlar da zamanla doğadan elde edilmeye başlanmıştır. Hasır, kurumuş saz gövdelerinin birbirine geçirilmesiyle örülen, genellikle yer yaygısı, evlerin tavanını kapatmak veya bulgur gibi tahılları sermek için kullanılan bir yaygı türüdür. Hasırların kalınlığı yapıldığı kamışın incelik veya kalınlığına göre değişir. Neolitik çağdan beri var olan hasır dokumacılığı Türklerin de tarihinde yer alan ve bugün günümüzde de kırsal bölgelerde varlığını sürdüren el sanatlarımızdan biridir. Hasır otu olarak da bilinen bitkiden elde edilen hasır sanatı bazı kırsal bölgelerde insanlar için meslek olmuş ve aile ekonomisine de katkı sağlamıştır.

Aksaray Akhisar köyünde de hasır dokumacılığı sanattan çok meslek olarak devam etmektedir. Hasır dokumacılığı denince akla ilk gelen yerlerden biri olan köyde bu meslek usta çırak ilişkisi ile günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Eskiden hemen hemen her evde dokunan hasırlar günümüzde çok fazla dokunmamaktadır.

Yapılan araştırma ile Akhisar köyünde hasır örmeciliği, kullanılan malzemeler, kullanım alanları ve günümüzdeki durumu hakkında bilgi toplanılmış, bu bilgilerin paylaşımı amaç edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler – Hasır, dokuma, Akhisar, kamış

AKSARAY AKHISAR VILLAGE ART OF MATTING

Abstract – Matting is one of the handicrafts that have existed ever since. With the existence of mankind, the needs were born, and these needs began to be acquired from nature. Wicker is a type of mooring that is usually made by passing dried-up beets together, usually used to spread the ground, to close the ceiling of houses, or to harvest cereals such as bulgur. The thickness of straw depends on the fineness or thickness of the reed. The weaving weaving that has existed since the Neolithic period is one of the handicrafts which took place in the history of the Turks and continues today in the rural areas. The art of maturing, also known as straw mackerel, has become a profession for people in some rural areas and has contributed to the family economy as well.
Aksaray In the village of Akhisar, straw weaving is still continuing as a profession. In the village, which is one of the first places to come to mind in terms of straw weaving, this profession has succeeded to come up with the apprentice relationship with the apprentice. The mats woven in almost every home in the past have not touched much today.
With this research, information about matting, used materials, usage areas and current situation in Akhisar village has been collected and aimed to share this information..

Keywords – Wicker, weaving, Akhisar, reed

I. GİRİŞ

Neolitik ve Kalkolitik dönemlerde hasır örgüye ve dokumaya ait arkeolojik veriler oldukça sınırlıdır. Anadolu"da hasırcılık ve dokumacılığın yapıldığını gösteren ilk arkeolojik veriler M.Ö. 6000"li yıllara kadar gider. Anadolu arkeolojisinde dokumacılığa ait arkeolojik veriler genelde Neolitik dönemin erken evrelerinden itibaren birçok yerleşimden bilinmektedir. Örneğin tahıl sapı veya hasırotu benzeri bitkilerin örülerek düz hasır yapılması veya sepetcilikte kullanılması erken Neolitik dönemin başlarından beri bilinmektedir. Yün dokumacılığı ile ilgili olarak yünün kullanımının varlığını ise Çatalhöyük örneklerinde olduğu gibi hem gerçek dokuma kalıntılarından hem de çanak çömleklerin kaidelerinde ele geçen dokumaya ait negatif izlerden bilmekteyiz. Yünün hayvanlardan temin edilmesi ve ip haline getirilerek dokumada kullanılması önemli bir süreçtir. Bu dönem için ketenin kültüre alınarak, sadece yağ elde etmek için değil, dokumada da kullanılmak üzere (keten ipliği) üretildiğini bu dönem için söyleyebiliriz. (Özdemir, 2012,s:1).

Bitkisel örücülük, doğada kendiliğinden yetişen ya da kültüre alınmış bazı bitkilerin saplarını, yapraklarını, ince dallarını ya olduğu gibi ya da yararak ince şeritler haline getirdikten sonra çeşitli şekillerde örme ve değerlendirme işlemidir (Kayabaşı, 2002, s:22).

Hasır ve sepet üretiminde kullanılan tekniklerin sayısı sınırlıdır. Ayrıca bölgesel farklılıklar, teknolojik ayrıntıda,

malzeme seçiminde ve formlarda kendini gösterir. Ele geçen verilerden üretimin nasıl yapıldığını, üretim aşamalarını ve yöntemlerini anlamak mümkündür. Anadolu‟nun iklim koşulları bu tür dokumacılık ve hasırcılığa ait direk arkeolojik verilerin günümüze kadar ulaşması için elverişli değildir. Tekstil ve hasır ürünleri aşırı kuru iklime bağlı olarak korunduğu için, dokular ve malzemeler hakkında sadece Mısır coğrafyasında ele geçen örneklerden bilgi sahibi olmaktayız. Bunun tam aksi Anadolu‟da ise hasır ve dokuma izleri; bazen çanak çömleklerdeki negatif izlerden, bazen phytolit izlerinde, bazen de kil veya kerpiç üzerinde tespit edilebilmektir. Çatalhöyük‟te ele geçen kumaşa ait direk arkeolojik kalıntıları istisnai bir durum oluşturur. Çünkü Anadolu arkeolojisinde şu ana kadar gerçek dokumanın ele geçtiği tek yer Çatalhöyük olarak bilinmektedir. Prehistorik köy toplumları için tekstil, hasır ve sepetin önemli bir yere sahip olduğunu ve yaşadıkları mekânlarda bunları kullandıklarını özellikle Çatalhöyük yerleşiminde ele geçen arkeolojik verilerden bilmekteyiz. Bu veriler içerisinde ise çanak çömleklerin kaide kısımlarında yer alan negatif izler (hasırotu, tahıl sapı, keten, yün) büyük bir orana sahiptir(Özdemir, 2012,s:1).

Teknik açıdan incelendiğinde dokumada iki farklı işlemin gerçekleştiğini görmekteyiz. Birincisi; liflerin uzunlamasına (çözgü) yani dikey olarak yerleştirilmesi ikincisi; yatay liflerin (atkı) dikey liflere geçirilmesi işlemidir. Kısacası dokumacılık bu iki sıranın iç içe geçirilmesinin keşfidir. Bu iç içe geçirilen maddelerin bükülebilmesi için yeterli esneklikte olması gerekmektedir. Böylece uzun bir lifin diğer bir sonraki sıraya ve ileriye atlayarak devamı kolay olur. Bir lifin uzunluğu ve esnek olması dokumanın devamlılığı probleminin çözülmesi demektir (Barber,1991,s: 9).

Daha çok sazlık yerlerde yetişen hasırotu düz hasır yapımında kullanılmaktadır. Hasırotu yanı sıra kamış, ince ağaç dalları, ot ve benzeri maddeler kullanılarak da hasır örgü yapılabilmektedir. Hasırotu yetiştirmek için herhangi bir çabaya gerek yoktur, sazlık bölgelerinde kendiliğinden yetişen bir bitkidir ve suyu çok sever. Hasırotları, yetiştiği ortamda ya kökünden çekilerek ya da su seviyesinde sap kısmından orakla kesilerek toplanır. Kesilen hasırlar demetler halinde kurutulur.

Çitlerin hazırlık aşamasında; öncellikle ana malzeme olan ve doğada hazır halde bulunan kamışın, dokuyacak kişi tarafından toplanıp, kurutulup hazır hale getirilmesi gerekmektedir(Zaimoğlu, Ö. 2012, s:130).

Hasır, dürülerek ve yuvarlanarak kaldırıldığı için kullanılması kolaydır Halıların altında, duvar ve tavanda kullanılırken, rutubet geçirmemesi, havayı tutması, ucuz ve kolay bir dokuma şekli olması yüzünden asırlardır Türkler tarafından çok kullanılan bir yaygı türü olarak bilinmektedir.

Geçmişten bu yana Anadolu'nun birçok yöresinde üretilen, hammaddesi doğadan temin edilen hasır dokuma ve sepetler, günlük ihtiyacı karşılamak üzere kullanılacak yere uygun biçimde çeşitli şekillerde tasarlanmıştır. Yörelere göre farklılıklar gösteren ürünler yapıldıkları bölgenin ihtiyacına, o yörede bulunan hammaddeye göre farklılıklar göstermiştir. Kimi yörede sepetçilik gelişirken kimi yörede de hasır dokumalar gelişmiştir. Hasır dokumaların geliştiği yörelerden biri de Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Çit örücülüğünün tarihi geçmişi incelendiğinde; Türk boylarının konar-göçer yaşantılarından günümüze kadar gelen, kamış ve hasırların birleştirilmesinden oluşan, çadırlarda, çadırların bölünerek oluşturulan oda duvarlarında ve süslenmesinde kullanılan bitkisel örücülük tekniği ile oluşturulan bir el sanatı olduğu görülmektedir. Türkmenlerin konargöçer yaşamlarında çadırların önemli bir parçasını çitler oluşturmaktadır (Akpınarlı ve Ortaç, 2003: 1-2).

Fotoğraf1 **.** Tavan örtmede kullanılan hasır dokuması

Hasır dokumalar genellikle kırsal alanlarda tavan örtmede, tahılların kurutulmasında, yazları yer yaygısı olarak ve yazlık olarak yapılan kamelyaların yapımında kullanılır.

- **Aksaray Akhisar Köyü Hasır Dokumacılığı**

Akhisar Köyü, Aksaray'ın Merkez ilçesine bağlıdır. Ankara da kadim arşivinde 131 numarada kayıtlı, üçüncü Murat adına yazılan defterde bu köy, Hasan Dağı nahiyesine bağlı olarak gösterilmiştir. Eski Akhisar kayalar içerisinde sarp bir yerdedir. Mağara çoktur. Kale kalıntıları vardır. Çanlı Kilise'nin yer aldığı köyün ve çevresinin çok eski bir tarihi vardır. Üstündeki kayalarda gemi tokası olduğu söylenirse de bunların kale kapısı kalıntıları olduğu sanılmaktadır. Akhisar Köyünün genel geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olup; köyün ekili arazisi Hasandağı bölgesindeki köyler arasında en geniş arazilerdendir. Yarı sulu tarım yapılmaktadır. Yetiştirilen tarımsal ürünler arasında, tahıl ürünleri başta olmak üzere endüstri bitkilerinden şeker pancarı, ayçiçeği, mısır ve yemlik bitkiler yetiştirilmektedir. Yetiştirilen ürünlerin büyük miktarı satılarak önemli bir gelir kaynağını teşkil etmektedir. Hayvancılık yönünden ise büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Elde edilen süt ve peynirler satılarak aile bütçelerine ek gelir sağlanmaktadır (Ağırbaş,2017).

Resim1 **.** Akhisar köyü
(https://www.google.com.tr/=aksaray+akhisar+köyü 05 ekim 2017).

Aksaray Akhisar Köyü'nde hasır örme sanatının başlangıç tarihi net olarak bilinmemekle beraber hemen hemen köyün kurulması tarihine bağlanmaktadır. Hasır örme bir dönem geçim kaynaklarından biri iken günümüzde bu meslekle uğraşan kişi sayısının büyük oranda azaldığı görülmektedir. Ham maddesini doğadan elde edilen hasır örmeciliği gelişen

teknoloji, sanayinin büyümesi ile hazır üretim gibi önüne geçilemeyen sebeplerden dolayı eski önemini kaybetmiştir (Ağırbaş,2017).

Günümüzde kasabada bu meslekle uğraşanlar olsa da hasır örme sanatı da diğer el sanatlarımız gibi özellikle de gençlerimizin ilgisizliğinden ve el emeğinin hak ettiği değeri almaması sonucu kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir. Köyde bu mesleği icra eden bayanlarla yapılan görüşmelerde bu mesleği gelecek nesillere bırakma gayreti içinde oldukları görülmektedir. Hasır örme sanatı ile bugün bile elde edilen kazançlar aile ekonomisine katkı sağlamaktadır.

- **Hasır Dokumada Kullanılan Araç ve Gereçler**

Kamış: Eskiden bölgede sazlık olarak bilinen yerde yetişen kamışlar yaz aylarında orak diye bilinen araçla kökünden kesilerek kurutulan doğada yetişen bir bitkidir(Duru, 2017).

Fotoğraf 2. Kamışların kurutulması(Kılıç Karatay, 2017)

Yuvak Taşı: Kurumuş kamışlar örülmeye başlamadan önce ıslatılır ve yumak taşı ile üzerinde gezilerek kamışların yaprak ve diğer fazla olan parçalarından ayrılmasında kullanılan, kum ve çimentodan yapılmış yüzü pürüzlü olan araçtır (Duru, 2017).

Fotoğraf 3. Yuvak Taşı (Kılıç Karatay, 2017)

Bıçkı: Yuvakla kamışların temizlendikten sonra kamışların boyunu ayarlamak için her iki ucuda kesilmesinde kullanılan araçtır (Duru, 2017).

Fotoğraf 4. Bıçkı aleti (Kılıç Karatay, 2017)

Yaracak: Temizlenen kamışların örülmeye geçilmeden önce ortasından yararak yada açarak düz şeritler haline getirilmesinde kullanılan araçtır. Yaracak diktörtgen şeklinde olup bir kenarı açık, ortasında ise keskin bıçak sabitleştirilmiş ağaçtan yapılmıştır (Darılmaz, 2017)

Fotoğraf 5. Yaracak Aleti (Kılıç Karatay, 2017)

Orak: Sazlıkta yada kanal boylarında yetişen kamışların biçilme işleminde kullanılan yarım ay şeklindeki araçtır (Duru, 2017).

Fotoğraf 6. Orak Aleti (Kılıç Karatay, 2017)

Hasır Dokuma işlem Basamakları

Genellikle yaz aylarında sazlık bölgelerde yetişen kamışlar orakla biçilerek demetler halinde kurutulmaya bırakılır (Darılmaz, 2017)

Fotoğraf 7. Kamışların demet halinde kurutulması(Kılıç Karatay, 2017)

Kurutulan kamışlar daha sonra su ile ıslatılarak yuvak taşı ile üzerinde gezilerek kamışların hem yumuşaması hem de temizlenmesi sağlanır. Temizlenen kamışların boyu bıçkı ile kesilerek hemen hemen hepsinin aynı ölçüde olması sağlanır. Ölçüleri ayarlanan kamışlar ortalarından yaracak ile açılarak yuvarlak olan kamışlar şerit haline getirilir(Duru, 2017).

Fotoğraf 8. Yaracak ile kamışların açılması (Kılıç Karatay, 2017)

Rafya şeriti şeklini alan kamışlardan ilk olarak birkaç tanesi ile bez ayağı tekniğinde olduğu gibi bir alttan bir üstten geçirilerek dokumaya başlanır (Duru, 2017)

Fotoğraf 9. Bezayağı tekniği ile hasır örme (Kılıç Karatay, 2017)

Hasır dokumada dokuyucu dokumayı enine boyuna genişleterek dokumaya devam eder. dokumanın eninde veya boyunda istenilen ölçüye gelmesi durumunda biten kenarda bulunan kamış uçları dokumanın içine yedirilerek sökülmesi engellenir(Darılmaz, 2017)

Fotoğraf 10. Biten uçların dokumanın içine tedirilmesi (Kılıç Karatay, 2017)

Dokuma bitimi her kenarda aynı zamanlarda olmaz. dokuma işlemini yapan kişinin dokuma yönünde öncelik değişebilir. Dokumalarda genellikle en ve boy birbirine paralel ilerler (Duru, 2017)

Fotoğraf 11. Dokumada en ve boyun paralel ilerlemesi (Kılıç Karatay, 2017)

Biten hasır dokumalar sert olduğu için katlanmaz. Bu nedenle rulo yapılarak muhafaza edilir (Duru, 2017)

Fotoğraf 12. Biten Hasır dokumalarının rulo yapılması (Kılıç Karatay, 2017)

II. SONUÇLAR

Hasır yapımında çok eski olarak bilinen Akhisar köyünde günümüzde kadınlar bu sanatı yaşatma çabası içinde olup başarabildikleri kadar genç nesle öğretmektedirler. Hasır örme sanatının unutulmaması ve üretimin devamı için kendi çocuklarına ve istek duyan gençlere öğretmeye çalışmaktadırlar. Yapılan hasır dokumaları ile aile katkısına destek sağlamaktadır.

Hasır sanatı ilk olarak soğuktan korunmak için evlerin tavanını ve yer yaygısı olarak ihtiyaç sonucu doğmuş bir meslektir. Hasır dokumacılıkta bütün gerekli malzemeyi doğa insanoğluna hiçbir emek sarf etmeden bedava vermiştir. İnsanoğlunun yapması gereken tek şey doğaya zarar vermeden bu güzel imkanlardan yararlanmaktır.

Her geçen gün yok olan ve sadece birkaç kişi ile varlığını sürdürmeye hasır dokumalar oldukça azalmış yerini fabrikasyon ve daha ucuz ürünlere bırakmıştır. Bundan elli yıl öncesine kadar hasır dokuma yapılmakta iken sadece şimdilerde ise birkaç bayan ile sınırlı kaldığı bir gerçektir.

Yörede dokuma yapan bayanlardan aldığımız bilgilere göre çırak bulma sıkıntısı, elde edilen ürünlerin satışında pazarlama sıkıntısı, talebin azalması ve hammadde azlığı gibi nedenlerden dolayı yok olan hasır dokuma sanatının açılan kurs, sempozyum ve seminerler ile canlı tutulacağı düşünülmektedir.

Kasaba halkının özelliklede bayanların ilgi ve becerisiyle bugünümüze kadar gelebilen hasır dokumacılığı sanatının gençlere bir miras olarak kalması için köy halkı ve İl kültür müdürlüğünün desteği ile halk eğitim meslek edindirme kursları açılarak bu konuda gerekli destekler verilmelidir.

KAYNAKLAR

1. ÖZDEMİR, Abdulkadir, Kalkolitik Smıntheıon (Gülpınar)Yerleşiminde Hasırcılık Ve Dokumacılık,Yüksek Lisans Tezi,Çanakkale,2010
2. KAYABAŞI, Nuran, İskilip İlçesi'nde Yapılan Ağaç İşleri ve Bitkisel Örücülük. Ekin Dergisi: 6, 2002
3. BARBER, Elizabeth J. Wayland. Prehistoric Textiles: The Development of Cloth in the Neolithic and Bronze Ages with Special Reference to the Aegean, Princeton 1991.
4. ZAİMOĞLU, Ömer. "Orta Asya Şiğ (Kamış) Dokuma Sanatı". Sanat Dergisi, 2012.
5. AKPINARLI, H. Feriha ve ORTAÇ, H. Serpil. "GAP Bölgesi Kültüründe Çit Örücülüğü", GAP Kültür Sempozyumu. 12-13 Ekim 2001 Gaziantep. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 2003.

Sözlü görüşmeler

1. AĞIRBAŞ Ayhan Sözlü görüşme, Akhisar Köyü Muhtarı, 09.08.2017
2. DARILMAZ Sahire, Sözlü görüşme, Akhisar Köyü, 09.08.2017
3. DURU Ayşe, Sözlü görüşme , Akhisar Köyü, 09.08.2017
4. DURU Hatice, Sözlü görüşme , Akhisar Köyü, 09.08.2017
5. DURU Dursun, Sözlü görüşme , Akhisar Köyü, 09.08.2017
6. KIRLI Fahriye, Sözlü görüşme , Akhisar Köyü, 09.08.2017